

НЕЗАВИСИМО СДРУЖЕНИЕ „ЕКОГЛАСНОСТ“ – РУСЕ

Веселина АНТОНОВА

На 28 септември 1987 г. на площада в центъра на Русе се събират около 500-600 граждани, за да протестират срещу тежките екологични проблеми на града. В продължение на пет години местните жители са подложени на системни хлорни обгазявания от Химическия комбинат „Верахим“ – Гюргево, Румъния. На 23 септември ежегодно се връчват червените връзки на пионерите, които този път веднага са използвани от децата като ръчни противогази срещу облака от синкав отровен дим. На централния градски площад, пред Паметника на свободата, въпреки стелещата се задушлива миризма, тържеството продължава, а в непосредствена близост е спряла линейка, „за всеки случай“! По този повод, същия ден, русенските здравни работници гласуват протестна декларация.

Организатори на първите несанкционирани демонстрации в България са шест озеленителки от Стопанско предприятие „Благоустройство и комунално стопанство“ (БКС), район „Парксрой“ – Цонка Букурова, Вяра Георгиева, Дора Бобева, Стефка Монова, Евгения Желева и Албена Велкова, със съдействието на партийния секретар на предприятието Стела Костова и току-що дипломираният адвокат Мария Букурова. Неформалният лидер на протестите Цонка Букурова разказва: „Ние бяхме обречен град... професията ни е да създаваме, изграждаме, поддържаеме зелената система на града... и страдахме като виждахме, че вследствие на обгазяванията се забелязваше мутация на рас-

тенията, нашите работници припадаха, събирахме умрели птички“¹. Пред Партийния дом с лозунги „Мирна демонстрация за въздух!“, „Не на хлора!“, „Дайте ни чист въздух!“, „Живот за децата на Русе!“ и др. застават работници и служители от „Паркстрой“, Производствен клон „Дунавски драгажен флот“, Строително-монтажен комбинат (СМК) – Проектантска организация, Териториален информационно-изчислителен център (ТИИЦ), Държавен машиностроителен завод (ДМЗ) „Георги Димитров“ и др. Единствените автентични документи за тези първи протести са снимките, направени от фотографите на Окръжния център за фотопропаганда и фотообслужване (ОЦФФ)², и телексите на кореспондентите на Българското национално радио (БНР) Любен Антонов, който още през 1984 г. уведомява ръководството на програма „Хоризонт“, че „системното замърсяване на въздуха в района на Русе отдавна се е превърнало не само в социален, но и в политически проблем за града“, и на Българска телеграфна агенция (БТА) Пламен Атанасов³. На 17 октомври 1984 г. в местния вестник „Дунавска правда“ се „прокрадва“ редакционна бележка, че „главното огнище на обгазяване на въздуха е Химическият завод в Гюргево“. През всичките тези години на медиите е забранено да пишат и говорят по темата... до октомври 1987 г.!

На 2 октомври, на първа страница на в. „Дунавска правда“, под заглавие „Съвместни усилия за опазване чистотата на въздуха“, за първи път населението подробно е запознато с разговорите между ръководителите на Русе и Гюргево, състояли се на 28 септември, в деня на първата демонстрация. Появява се информация и в централния печат, във в. „Стършел“ и в. „Литературен фронт“⁴.

По това време в Русе пристига и

екип на Студия за телевизионни филми (СТФ) „Екран“, който договаря с организаторките заснемането на бъдещия документален филм „Дишай“. На 22 октомври 1987 г., в два часа по обед, през широкия площад на Русе мина човек с противогаз на главата“ – така започва „Хроника на едно задушаване“ писателят Георги Мишев. Като член на групата писатели при профсъюзите, той често посещава града и тук за първи път чува термина „русенски бял дроб“. Разтревожен от видяното, успява да си уреди среща с министър-председателя Георги Атанасов, с когото се „познавахме от студентските години, адаши сме“. Резултатът – „доста безсмислен разговор“ и мъгляво обещание за „картобланиш“ писателите да помогнат в разрешаването на сложния междудържавен въпрос⁵.

След поредна серия обгазявания, на 11 ноември, се провежда втората демонстрация. Тогава и екипът на STF „Екран“ заснема първите си кадри – среща на протестиращите пред общината с кмета на града и профсъюзно събрание в Производствен клон „Дунавски драгажен флот“. На 15 ноември и в. „Работническо дело“ отпечатва кратка информация за обгазяванията, а в. „Дунавска правда“ публикува обсъжданията на оперативното съвещание на партийния актив, където обстойно са анализирани „проблемите с въздуха и изказана тревога от продължаващото силно обгазяване с хлор и хлорни съединения“. Директорът на ХЕИ вече открито предупреждава населението за резултатите от замърсяванията и завишените стойности „особено на минерални киселини“. Окръжно военно управление, отдел „Гражданска отбрана“ подготвя „Паметка за поведение на населението при обгазяване с хлор“⁶. В големите промишлени предприятия се провеждат събрания, на които работниците

са информирани за действията на правителството за решаване на най-важния проблем на града. Групата на младите художници, с председател Михаил Бешев и секретар Пламен Монов, канят колегите си да участват в изложба „Екология – Русе '87“, открита на 8 декември. Стотици русенци и гости на града посещават ежедневно изложбената зала и вписват мнението си в Книгата за впечатления. Всички са единодушни, че и до днес това е най-посещаваната изложба в Русе! Брое дни преди закриването ѝ, в края на месец януари 1988 г., специално за да види изложбата, тук пристига председателят на СБХ и русенски депутат Светлин Русев⁷.

Жените от „Паркстрой“ създават неформално движение, което води активен организационен живот. На сбирките, които се провеждат всеки четвъртък, четат български класици, произведения на Ал. Солженицин, „Фашизмът“ от Желю Желев и друга „забранена“ литература⁸.

На 5 февруари 1988 г., по предложение на Св. Русев, членовете на СБХ гласуват писмо-призив до творческите съюзи „Вик за Русе“, публикувано във в. „Народна култура“: „Никой няма да ни прости, че не сме били информирани за това, което става, че сме били съобразителни повече отколкото позволява човешкото достойнство, че сме били по-малко граждани, когато е трябвало да бъдем художници. Създателите на духовни ценности нямат право на равнодушие...“⁹. По същото време, дни наред, над града се стеле отново и отново задушливата миризма. На 4-ти сутринта, между 7 и 8 ч., започва процес на рязко намаляване на видимостта (до 5-10 м). Населението е подложено на постоянно въздействие от силно задушлив и дразнещ очите, кожата и дишателните пътища газ. Незабавно са повикани румънски специалисти в Ру-

се, за да се измери степента на обгазяване. След четири дни поредни обгазявания на 8-ми пред кметството протестирали около 50 човека с плакат „Дайте ни чист въздух!“.

На 10 февруари 1988 г. се провежда четвъртата, най-голяма демонстрация. На площада се събират 2000-3000 души, като най-отпред са майките с детските колички. Протестиращите обикалят площада, а когато научават, че в града се пристигнали членът на Политбюро и секретар на ЦК на БКП Гриша Филипов и първият секретар на Областния комитет на БКП Петър Петров, спират пред Партийния дом и настояват за обяснение. Цонка Букурова разказва: „Започваме да скандираме: „Ще чакаме упорито!“ Повтаряме няколко пъти, никой не излиза от Партийния дом. Вероятно чакат да се разотидем, може би са били изплашени, но признаци на живот няма. Ние продължаваме: „Демонтаж!“, „Съд в Хага!“ и други страшни лозунги, но ни вест, ни кост! Много по-късно, може би след 15 мин., на нас ни се виждаше цяла вечност, излизат Гр. Филипов и П. Петров, техни величества, ухилени, щастливи, само липсваше килимчето, по което да стъпват, виждат ядните ни физиономии, ние вече сме толкова вкиснати, толкова набрали отрицателна енергия от всичко това, че мислехме, че с поведението си можем да ги отровим. На Гр. Филипов секна усмивката на лицето му, почна да пита на развален български, почти на руски, какво е станало? Ние започнахме да скандираме... Имах чувството, че беше правена репетиция и аз самата не можех да си обясня как ставаше всичко толкова организирано... Същата вечер след демонстрацията чухме, че Гр. Филипов е извикал целия партийен актив и ги е наругал, и им казал: „Как не ви е срам, една шепа жени са организирали толкова хора, довели си и телевизията, а вие не

можете един мегафон да ми осигурите!“ Ние поканихме студия „Екран“ и всички се възхитиха от оператора Логофетов, като че всичко е било по сценарий.¹⁰ В информацията си за усложнената оперативна обстановка в града началникът на МВР-Русе Веселин Енев описва срещата така: „Създалата се ситуация наложи прекъсване на срещата със стопанския и партиен актив... Другарите Г. Филипов и П. Петров информираха събралите се за мерките, които взема правителството за решаване на екологичния проблем. Думите им бяха прекъсвани от възгласи на невъздържани граждани... Връщането на официалните лица в сградата на ОК на БКП бе съпроводено от възгласи на недоволство... Анализът на получената оперативна и явна информация до настоящия момент показва, че недоволството на русенските жители от замърсяването на въздуха е достигнало своя апогей“¹¹. Участнички в демонстрацията изпращат по пощата телеграма до Михаил Горбачов – чрез Националния комитет за защита на мира, и до Световната здравна организация – чрез посолството на Швейцария у нас¹².

За първи път, на 11 февруари, едва след четвъртата демонстрация, на страниците и на местния вестник в статията „Екологията – неотменна грижа и отговорност“ се споменава за демонстрациите. Вероятно от „изтърваната“ във в. „Дунавска правда“ думичка „демонстрация“ за случващото се в Русе научава и журналистът на радио „Свободна Европа“ Димитър Инкьов. Той разказва, че тъкмо публикация в местния вестник потвърждава получаваните анонимни сигнали за трансграничния екологичен проблем и му дава основание да направи серия предавания по тази тема. На 8 февруари германският ежедневник „Suddeutsche Zeitung“ публикува кратка информация за обгазяването на Русе.

През декември 1987 г. журналистът Лев Елин публикува в американското списание „Таймс“ статия по проблемите на екологията, в която на половин страница запознава читателите със замърсяването на атмосферата в Русе¹³. Така постепенно темата табу за българските медии, излиза от държавните граници.

Вестник „Литературен фронт“ публикува писма от русенци и неизлъчени по националното радио кореспонденции на Любен Антонов; първият секретар на ОБК на БКП – Русе Иван Винков изготвя докладна записка относно състоянието на природната среда на Русе и мерки за нейното оздравяване с приложена таблица за броя и степента на обгазяванията на Русе за 1982–1988 г.¹⁴ ОК на БКП разпорежда на 11 февруари да се проведат закрити партийни събрания, а след това и общи събрания на трудовите колективи, на които присъстващите са запознати с „направеното до сега, както и с предстоящите задачи за оздравяване на екологичната обстановка“. Констатирано е, че само партийната организация при „Паркстрой“ „не намери смелост да излезе пред колектива на открит разговор“. Неколкократните проверки от ЦК на работата на тази низова организация принуждават партийната секретарка Стела Костова да напусне предприятието.

За да спре гласността по неудобната тема, Политбюро взема „най-правилното“ решение – на 21 февруари е предадено до всички редакции „по установения ред“ становището на Секретариата на ЦК на БКП, до второ нареждане да не се публикува и излъчва информация по екологичните проблеми на Русе¹⁵. Но събитията следват лавинообразно – на 25 февруари Президиумът на Съюза на учените в България приема обръщение към Асоциацията на учените в Румъния; в Института по философия при БАН се про-

вежда профсъюзно събрание, в което участват Мария Варамезова, Цонка Букурова и Дора Бобева от Русе и се решава да се създаде „Обществен комитет за защита на Русе“; на 26 февруари на открито партийно събрание в СТФ „Екран“, където присъстват и жените от Русе, е проектиран филма „Дишай“, а Стефан Гайтанджиев уведомява за създаване на комитет; Институтът по социология при БАН провежда открито партийно събрание, на което Мария Варамезова чете свое писмо до ЦК на БКП и до Горбачов и кани всички на прожекцията на филма „Дишай“; на 27 февруари Институтът за ядрени изследвания и ядрена енергетика при БАН подкрепя призива на СБХ и изпраща Отворено писмо до акад. Бл. Сендов като член на Международната фондация за оцеляване на човечеството; Институтът по молекулярна биология при БАН също подкрепя призива на СБХ; на 29 февруари Малина Петрова, председател на Клуба на младите филмови дейци (КМФД), започва организация за събранията – намира зала, определя датата 8 март, подготвя поканата и пр.

Комитетът за екологична защита на Русе (ОКЕЗР) е учреден на 8 март 1988 г. в Дома на киното в София. На събранията е гласуван Устав и избран Управителен съвет от 33-ма членове с председател писателят Георги Мишев. Гласуван е призив за екологична защита на Русе, адресиран до Народното събрание, Министерския съвет, ЦК на БКП и др. Под учредителния протокол поставят подписите си 395 души. Има и представители от Русе – Мария Варамезова, Цонка Букурова, Дора Бобева, Стефка Монова и Стефан Стефанов. Комитетът е създаден по неприет до тогава начин – без участие на компетентните партийни, държавни, обществени и научни органи и въпреки категоричната забраната от ЦК да се създава организа-

ция и да се излъчва филма „Дишай“¹⁶. За въздействието на документалния филм, председателят на ОКЕЗР Г. Мишев пише: „...видяхме един дълъг епизод, какъвто, струва ми се, няма в цялото ни игрално и документално кино през последните десетилетия: вървят русенските жени по главната улица, бутат детските колички и скандират: „Въздух за нашите деца!“... Импровизираното шествие спира пред огромно мраморно здание в пантеонен стил – Окръжния партийен комитет. Жените продължават да скандират... „Демонтаж! Демонтаж!“... По-късно ще осмислим голямата метафора на тази дума. Като протестирах с срещу един опасен за човека завод, смелите русенки всъщност искаха демонтирането на една отровна, античовешка обществена система“¹⁷.

Екологичният геноцид над Русе допринася за формирането на „ние“ принадлежност в обществото, осъзнаване на груповия интерес, противопоставен на официалната политика на правителството. А възникването на осъзнат групов интерес провокира оправдан идеологически страх у върхушката, която вече усеща, че не може да контролира всички сфери на обществения живот в страната. Създаването на комитета за защита на Русе е една публична демонстрация на гражданско съзнание и несъобразяване със съществуващите канони, изискващи задължително съгласуване на подобни инициативи. Отприщената в Русе енергия на недоволство довежда до граждански натиск над комунистическо-партийните структури и това ускорява процеса на демократизация и води до радикална промяна на механизма на политическата власт в България. Съществуването на неформални групи е задължително условие за наличието на гражданско общество. То се заражда с потребността за утвърждаване на човешката свобода и само-

регулация, с необходимостта от заявяване на автономията на личността след десетилетно потисничество от страна на една тоталитарна власт. Стимулира се индивидуалната инициатива и реалната колективна солидарност¹⁸.

През септември 1987 г. в Русе е създадена първата неформална група в България, която открито обявява своя протест срещу тоталитарната власт. Важно е да се подчертае, че този процес не се осъществява хаотично и, въпреки еуфорията, той е организиран и подчинен на общата воля на организаторите и участниците да спасят своя град от екологичния проблем. Наблюдава се висока самоорганизация на протестите, демонстрирана още в началната фаза на еманципация на зараждащото се гражданско общество и почива на групирането на осъзнати общи интереси¹⁹. От Русе започва мъчителният процес на една мащабна трансформация – „отваряне“ на „затвореното общество“, в което българите живеят 45 години²⁰.

На 28 септември 2004 г., по повод 17 години от първите екологични демонстрации в България, Цонка Букурова и Дора Бобева предават в архива документите на Независимо сдружение „Екогласност“ – Русе. Това първо по рода си постъпление съдържа протоколи, списъци и заявления за членство, финансови документи, информация за общественно-политическата и международната дейност на организацията, както и многобройни изрезки от периодичния печат по екологични проблеми. Към тях се прибавят и събраните материали от екипа на РТВЦ-Русе, който реализира посветен на тези събития документален филм със заглавие „Шест жени“. Записаните спомени на организаторите и участници в екопротестите през 2005 г. са предоставени на архива и заведени в Книгата за спомени-

те. При обработката на фонда те са отчислени и класифицирани към раздел „Обществено-политическа дейност“. Откупените кадри от фотографите, заснели протестите, обогатяват фонда. Кореспонденцията на БНР и БТА също предоставят изпращаните от тях телекси. Михаил Бешев, председател на Групата на младите художници и организатор на изложбата „Екология – Русе '87“, предоставя копие на Книгата за впечатления. Така в резултат на добрите творчески контакти с РТВЦ-Русе фондът е обогатен с 21 бр. спомени и 160 бр. снимки на събитията и др. Докомплектуването на фонда продължава до момента на обработката му.

В резултат на научно-техническата обработка на документите на фонд №1455 „Независимо сдружение „Екогласност“ (1987–) в ДА – Русе са оформени 110 архивни единици. Документите са систематизирани по класификационна схема, съобразена със съдебната регистрация на НС „Екогласност“, като организация с нестопанска цел, и със специфичните ѝ дейности: общо събрание; управителен съвет; екологична дейност; общественно-политическа дейност; международна дейност; финансово-счетоводна дейност; събрани материали. При обработката на фонда няма предложени документи за унищожаване с изтекъл срок на запазване, защото съдържат допълнителна информация за дейността на организацията. Хронологичните граници на документите са 1977 – 2008 г.

Екологична организация в Русе съществува от 1987 г., когато на 28 септември е проведена първата демонстрация. При съществуващата тогава в страната политическа обстановка е невъзможна официална регистрация. Единствените документи на хартиен носител, създавани в този период от организаторите на протестите, са пла-

катите, които още тогава са иззети от служители на МВР-Русе. Първите запазени документи са създадени две години по-късно – на 28 ноември 1989 г., когато 27 души учредяват русенска секция към НС „Екогласност“ – София. На 4 септември 1991 г. УС на секцията взема решение за съдебна регистрация. На 25 октомври 1991 г. Русенският окръжен съд регистрира независимо неправителствено сдружение с нестопанска цел „Екогласност“ – Русе, което „да работи за постигане на пълна гласност по екологичните проблеми на България, за подобряване на жизнената среда и за екологична защита на населението“. Органи на сдружението са Общото събрание, Управителният съвет и Контролно-ревизионната комисия. Автори на логото на НС „Екогласност“ – София са жените от „Паркстрой“ – Русе.

В първият раздел на фонда „Общо събрание“ са включени документите по учредяване на НС „Екогласност“ – Русе и създадените към нея структури – Младежка секция и Политически клуб²¹. Запазени са стотици заявления и списъци за членство в организацията, като най-голямата активност е през зимния период на 1989 – 1990 г.²² Протоколите от заседанията на Управителния съвет са за периода 11 септември 1990 – 25 октомври 1993 г.²³ Според Ц. Букурова и Д. Бобева първите протоколи на организацията от 1989 г. са предадени на Искра Пенчева, член на „Екогласност“ и служител на ДА-Русе, с уговорката да се съхраняват в архива. При направеното издирване се установява, че те не са постъпили в архива. През 1990 г. неизвестни лица разбиват клуба на „Екогласност“ и тогава изчезват документи – протоколи, списъци на членове и др. Лидер на първата екологична организация в България е Цонка Букурова, единодушни са всички участници в протестите. Поради липсата на

първите протоколи не е възможно да се проследи в дати смяната на ръководството на движението. Пръв председател е неформалният лидер Цонка Букурова, след това за кратко Венелин Томов, отново Цонка Букурова и след съдебната регистрация на сдружението на 25 октомври 1991 г. до сега инж. Александър Александров.

В раздел „Екологична дейност“ са включени доклади, докладни записки, информации от местните оторизирани структури до централните специализирани институции за замърсеността на въздуха и заболяемостта на населението. Издирени са и дневни сведения, месечни справки и други статистически сведения, подготвяни от ХЕИ, РИОПС и Окръжната болница за периода 1977 – 1988 г. и предоставени на съответните органи – ОУ на МВР, ОК на БКП, както и доклади от първата научна конференция „Актуални проблеми по опазване на природната среда в Разградска област“, проведена през 1988 г. В началото на месец октомври 1988 г. Радой Ралин отказва поканата, отправена му от Световното движение „Екофорум за мир“ за участие в международна конференция с мотива: „...въпросът за екологията на Дунава е неразривно и болезнено свързан с Русе, чиято трагедия се превърна в общонародна патриотична тревога. В София бе избран с най-чисти подбуди Комитет за защита на Русе, начело с видни наши интелектуалци, и въпреки великите идеи за преустройство... биде разтурен...“²⁴. През 1990 – 1997 г. са изготвяни становища, идейни проекти и др. от Института по органична химия с център по фитохимия към БАН и Научния институт по гастроентерология и хранене в София²⁵. Към този раздел са класирани телексите, които кореспондентите на БНР и БТА са запазили в личните си архиви, както и уникални-

те снимки на първите демонстрации. Фотографът Ив. Иванов предава в архива и получените награди от Бианале на фотографията – София '89 за черно-бялата серия „Хлориада“ и от Седмия национален фотоконкурс с международно участие Сливен '88²⁶. Наскоро, сред семейните албуми на организаторките, се намери и една напълно неизвестна снимка, на която е запечатан моментът на вземане на решението за демонстрацията²⁷. Фотообективът е запечатал и кадри от Протестен общоградски час по екология, проведен на 17 септември 1990 г., а през юни учителите и учениците от СПТУ по транспорт подготвят подписка срещу обгазванията на града²⁸.

Активната обществено-политическа дейност се изразява преди всичко в осигуряване на апаратура за замерване степента на замърсеност на въздуха, провеждане на шествия и митинги в центъра на града и на Дунав мост с искане за преместване на Химическия завод в Гюргово, участие в работни българо-румънски срещи, в речна демонстрация по Дунава срещу АЕЦ „Белене“ и др.²⁹ През 1998 – 1999 г. НС „Екогласност“ поръчва социологическо проучване за отношението на русенци към екологичните проблеми на града³⁰. Членовете на НС „Екогласност“ през годините събират и периодични издания с информация по различни теми: процеса на преговорите с Румъния, стойностите на замърсеност на въздуха, сведения за заболяемостта, срещи с международни експерти и пр. Поради спецификата на съдържанието на журналистическите статии, където в един материал се обобщават данни по няколко теми, подлепените изрезки от вестниците са класирани по хронологичен принцип. Всички събрани статии са с автографа на Дора Бобева³¹. В информацията за честванията на тези събития можем да търсим и друга отпадна точ-

ка – как постепенно в нашето съвремие се обогатява с нови исторически дати културният календар на юбилеите, неизменна част от обществения живот на страната³².

Документите в раздел „Международна дейност“ проследяват контактите на сдружението с екологични организации от Холандия, СССР, с Международна младежка екологична организация, Регионален екологичен център за Централна и Източна Европа и др.³³ Информация за тази дейност се съдържа и в споменатите по-горе изрезки от вестници, както и във финансово-счетоводните документи.

Приетите финансово-счетоводни документи са за периода 1989 – 1991 г. Както вече отбелязахме, няма предložени документи за унищожаване с изтекъл срок на съхранение – фактури, приходно-разходни ордери и др. Списъци и касови документи от периода 24 – 28 декември 1989 г. илюстрират инициативата на неучреденото все още сдружение за събиране на пари за бедстващите румънски граждани по време на политическата криза в страната от ОбК на ОФ с. Тръстеник – Русенско, Проектанска организация, завод „Г. Димитров“, Аптечно предприятие, което предоставя лекарства за 2 000 лв. и др., както и създадената организация по транспортиране на помощите до Румъния³⁴. Следват приходни касови ордери с прикрупени към тях списъци на доброволни дарение от по 5, 10, 20 и 50 лв. за дейността на организацията от служители в „Паркстрой“, Проектанска организация (ТПО), Инвестмашпроект, юристи и др. Събират се суми и за конкретни инициативи – напр. колективът на ТПО събира сумата от 132 лв. за „благотворително участие в подкрепа на НС „Екогласност – Русе“ за провеждането на събранието – обсъждане на 9 декември 1989 г. в зала „Дунав“³⁵. Събранието съвпада по време

с първото излъчване на документалния филм „Дишай“ по БНТ.

В последния раздел „Събрани документи“ са класирани документи, събрани от Ц. Букурова и Д. Бобева, на първите опозиционни организации в страната и създадени в Русе структури – на учредители на ОКЕЗР, Клуб за подкрепа на гласността и преустройството в България, НС „Екогласност“ и Политическия клуб в София, Движение за гражданска инициатива, Инициативен комитет „Конституционализъм в Демокрация“, Демократичен фронт, Български демократичен център, СДС и др.

Фонд „НС „Екогласност“ – Русе“ е първият и единствен за сега фонд, приет в ДА – Русе, на съвременна политическа организация. С богатото си и разнообразно съдържание документите са добра изворова база за изследователите на най-новата българска история.

Б Е Л Е Ж К И:

¹ ДА-Русе, ф. 1455, оп. 1, а.е. 69, л. 1.

² Кадрите, заснети от фотографите Иван Цонев и Иван Иванов, не са постъпили в ОЦФФ. Авторските права на тези уникални снимки са откупени от РТВЦ-Русе и след приключване на снимките на документалния филм „Шест жени“ постъпват в архива. ДА-Русе, ф. 1455, оп. 1, а.е. 26, 28, 30, 34, 36, 38, 41, 48, 59, 99, 110.

³ ДА-Русе, ф. 1455, оп. 1, а.е. 27, а.е. 31.

⁴ Пак там, а.е. 33, 92; в: Стършел, № 2176, 23 окт. 1987; в: Литературен фронт, № 42, 15 окт. 1987; в: Дунавска правда, № 231, 2 окт. 1987.

⁵ ДА-Русе, ф. 1455, оп. 1, а.е. 91; сп. Еко, № 1, 1990, 5-12.

⁶ В. Работническо дело, № 319, 15 ноем. 1987; в: Дунавска правда, № 270, 17 ноем. 1987; № 271, 18 ноем. 1987; ДА-Русе, ф. 1455, оп. 1, а.е. 18.

⁷ ДА-Русе, ф. 1455, оп. 1, а.е. 32. Снимки от изложбата се съхраняват във ф. 788, оп. 8, а.е. 87/654, 87/656, 88/38, 88/74, 88/75, 88/76.

⁸ ДА-Русе, ф. 1455, оп. 1, а.е. 42.

⁹ В. Народна култура, № 7, 12 февр. 1988; ДА-Русе, ф. 1455, оп. 1, а.е. 33.

¹⁰ ДА-Русе, ф. 1455, оп. 1, а.е. 69, л. 5-6; а.е. 34, 35, 36.

¹¹ АМВР, ф. 1, оп. 11е, а.е. 509, л. 40.

¹² ДА-Русе, ф. 1455, оп. 1, а.е. 90.

¹³ ДА-Русе, ф. 1455, оп. 1, а.е. 33, л. 9; а.е. 69, л. 48; АМВР, ф. 1, оп. 11а, а.е. 509, л. 40.

¹⁴ Русенският комитет. Документален сборник с материали от ЦДА и архива на Обществения комитет за екологична защита на Русе. С. 2002, 28-37.

¹⁵ Пак там, с. 15.

¹⁶ Вж: Баева, И. Из историята на българското десидентство – Общественият комитет за екологична защита на Русе и властта. В: ИДА, № 76, 33-52.

¹⁷ ДА-Русе, ф. 1455, оп. 1, а.е. 61.

¹⁸ Вж: Фотев, Г. Гражданското общество. С. 2002; Каракчиева, П. Гражданското общество срещу държавата. Българската ситуация. С. 2001.

¹⁹ Антонова, В. Събитията в Русе през 1987 – 1988 г. и зараждането на гражданското общество в България. В: Научни трудове. Русенски университет „Ангел Кънчев“. Русе 2004, т. 41, серия 6.2, с. 246 – 253; Към историята на гражданското общество в България (1987 – 1988 г.) В: Алманах за историята на Русе. Т. VI. Русе, 2006, с. 128 – 150. Прочел статията в Алманаха, г-н Георги Друмев изпрати на електронната поща на архива своите спомени за създаването на ОКЕЗР, които също са отнесени към ф. 1455, оп. 1, а.е. 92.

²⁰ Марчева, И. Началото на края на социализма в България през първата половина на 80-те години. Исторически преглед, 2004, № 3 – 4, с. 109.

²¹ ДА-Русе, ф. 1455, оп. 1, а.е. 1, 2, 3.

²² Пак там, а.е. 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14.

²³ Пак там, а.е. 15.

²⁴ Пак там, а.е. 37.

²⁵ Пак там, а.е. 16, 17, 18, 19, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25.

²⁶ Пак там, а.е. 38.

²⁷ Пак там, а.е. 29.

²⁸ Пак там, а.е. 40, 41.

²⁹ Пак там, а.е. 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49.

³⁰ Пак там, а.е. 53, 54, 55, 56, 57, 58.

³¹ Пак там, а.е. 62, 63, 65, 66.

³² Пак там, а.е. 67, 68.

³³ Пак там, а.е. 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78.

³⁴ Пак там, а.е. 82.

³⁵ Пак там, а.е. 83, л. 6 – 8.